

סימפוזיאל מס' 4 ב-פה מינור, אופוס 36
מאת פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי (7.5.1840 - 6.11.1893)

על המלחין

המלחין הרוסי הנודע פיוטר איליץ' צ'ייקובסקי נולד בעיירה קטנה בשם ווטקינסק, שבה אביו עבד כמהנדס מכרות. בגיל עשר עברה משפחתו להתגורר בסט' פטרסבורג. לאחר שהשלים את לימודיו בבית הספר למשפטים בגיל תשע-עשרה, החל צ'ייקובסקי לעבוד כפקיד ממשלתי. בגיל עשרים-ואחת נרשם ללימודים בקונסרבטוריון של סט' פטרסבורג, ושנה לאחר-מכן התפטר מעבודתו הפקידותית והחליט להתמסר למוסיקה.

הצטיינותו בתחום המוסיקה הייתה כה בולטת, שעם סיום לימודיו בקונסרבטוריון התמנה כמורה להרמוניה בקונסרבטוריון של מוסקבה, משרה בה התמיד שתים-עשרה שנה. כפיצוי על ההתחלה המאוחרת בקריירה המוסיקלית שלו, היה קצב ההלחנה שלו מהיר ביותר, וכתיבתו הקיפה ז'אנרים שונים כמו הסימפוזיאל, האופרה והפואמה הסימפוזיאלית. יצירתו התזמורתית הגדולה הראשונה "רומיאו ויוליה" הולחנה בגיל שלושים.

נישואיו לתלמידתו, נישואין שנועדו ככל הנראה לחפות על עובדת היותו הומוסקסואל, היוו מפנה דרמטי בחייו. השנה הייתה 1877, וכשבועיים לאחר החתונה ניסה צ'ייקובסקי להתאבד במימיו הקפואים של הנהר במוסקבה. זמן קצר לאחר-מכן הוא נפרד מאשתו.

באותה שנה רכש צ'ייקובסקי את אמונה של אלמנה עשירה בשם נדז'דה פון מאק, שהפכה לפטרונית שלו, דאגה לכלכלתו ואיפשרה לו להתמסר באופן בלעדי להלחנה. מדאם פון מאק התנתה את תמיכתה בו בכך שהקשר ביניהם יהיה קשר מכתבים בלבד. בין השניים נרקמו יחסי ידידות עמוקים. במכתביו הרבה צ'ייקובסקי לשתף את פטרוניתו בחוויותיו העמוקות בעת כתיבת יצירותיו. התמיכה הכספית של מדאם פון מאק וקשר המכתבים ביניהם נמשך ארבע-עשרה שנה, ונפסק באופן פתאומי ללא כל הסבר מצדה. גם עובדה זו העכירה את רוחו של האמן.

בשנים שלאחר-מכן הרבה צ'ייקובסקי להופיע ברחבי אירופה כמנצח על יצירותיו. למרות שנחל הצלחה הוא לא קנה לעצמו שלוה. בשנת 1891 הוזמן להופיע בארצות-הברית, בערים ניו יורק, וושינגטון ופילדלפיה.

בשנת 1893 ניצח צ'ייקובסקי על קונצרט בכורה של יצירתו האחרונה - הסימפוזיאל השישית ("הפתטית"). פרקה האחרון של היצירה, פרק איטי המבטא ייאוש, מצטייר בדיעבד כתחושה מוקדמת של המלחין שקצו מתקרבו. ואמנם, הוא נפטר ימים ספורים לאחר הבכורה, בגיל חמישים-ושלוש בסך הכול.

על המוסיקה של צ'ייקובסקי

צ'ייקובסקי החשיב את עצמו כמלחין רוסי, אבל היו בסגנונו גם יסודות של מוסיקה צרפתית, איטלקית וגרמנית. השפעות אלה הפכו את יצירותיו למערביות ולאוניברסליות יותר בהשוואה ליצירותיהם של מלחינים רוסיים כמו רימסקי-קורסקוב ומוסורגסקי. הוא יצר סינתזה בין יסודות לאומיים ליסודות אוניברסליים תוך עיצוב שפה סגנונית סובייקטיבית מלאת רגש. הנימה המלנכולית הפכה למאפיין בולט ברבות מיצירותיו.

צ'ייקובסקי היה מלחין פורה הן בתחום האינסטרומנטלי והן בתחום הווקאלי. על יצירותיו התזמורתיות הפופולריות ביותר נמנות הסימפוניות הרביעית (1877), החמישית (1888) והשישית ("הפתית" - 1893); הקונצ'רטו הראשון לפסנתר (1875); הקונצ'רטו לכינור (1878); הפתיחה-פנטזיה "רומיאו ויוליה" (1869) והפתיחה "1812".

המוסיקה שכתב צ'ייקובסקי לבלטים "אגם הברבורים" (1876), "היפהפייה הנרדמת"

(1889) ו"מפצח האגוזים" (1892) תרמה רבות לחיזוק מעמדו כמלחין מפורסם ברחבי העולם, והפכה לנכסי צאן ברזל של רפרטואר המוסיקה הקלאסית הפופולארית עד ימינו.

שתיים מבין שמונה האופרות שהלחין, "ייבגני אונייגין" (1878) ו"פיק דאם" (1890), מבוצעות לעתים תכופות למדי בבתי אופרה ברחבי העולם.

במוסיקה של צ'ייקובסקי שזורות נעימות שירתיות רבות, אשר יופיין נחשף מחדש בכל אחת מהופעותיהן החוזרות תודות לתזמור צבעוני המעניק להן בכל פעם אופי וצבע אחרים.

תזמורו הצבעוני של צ'ייקובסקי מושפע מברליוז ומאופיין בניגודים בין כלי קשת, כלי נשיפה מעץ, וכלי נשיפה ממתכת ובחילופים ביניהם.

המטען הרגשי שבמוסיקה של צ'ייקובסקי בא לידי ביטוי בניגודים קיצוניים במפעם, בדינאמיקה, בחומר התמאטי ובתהליכים אינטנסיביים ביותר שמובילים לשיא.

הרעיון התוכני של הסימפוניה הרביעית

במכתב לידידתו-פטרוניתו מדאם פון מאק, לה הקדיש צייקובסקי את הסימפוניה הרביעית, חושף המלחין את הרעיונות התוכניים של יצירתו: תחושות המצוקה והבדידות של האדם, מאבקו בגורלו וחיפושיו אחר מקור שמחה ונחמה בקרב בני עמו.

ניתן לראות במכתב זה מסמך אנושי אותנטי המאפשר להתבונן ביצירה מזווית ראייה בלתי שגרתית ולהתייחס אליה, כדברי המלחין, כאל "וידוי מוסיקלי" המשמש "הד נאמן" לרגשותיו. נעקוב עתה אחרי נושאי היצירה לאור מילותיו של צייקובסקי במכתבו למדאם פון מאק:

"המבוא הוא הגרעין של הסימפוניה כולה, וללא ספק הרעיון המרכזי שלה. הגורל - אותו כוח בלתי נמנע החוסם את שאיפותינו לאושר ומונע מאיתנו להשיגו... התלוי כחרב דמוקלס מעל ראשנו והמרעיל את נפשותינו - הנו כוח בלתי מנוצח, אשר אינו מאפשר לנו לחמוק ממנו."

"נושא הגורל" מאופיין בתרועה דרמטית על צליל חוזר באוניסון של קרנות ובסונים, במפעם איטי ובמקצב מנוקד (מזכיר את מוטיב הגורל מתוך הסימפוניה החמישית מאת בטהובן).

"אין לך דרך אלא להיכנע ולקונן."

הנושא הראשון מאופיין בירידה מלודית בחצאי-טונים, שהיא מהלך אופייני למוטיב האנחה בקינות מתקופת הבארוק. הוא מוצג בכלי הקשת בהבעתיות רבה.

"תחושה של ייאוש ללא מוצא הולכת וגוברת."

תחושת חוסר המנוחה משתקפת במהלכים מנוגדים של סקוונצות מטפסות מעלה באינטנסיביות הולכת וגוברת, לעומת צלילה עמוקה וקודרת אל רגיסטרים נמוכים.

"שמא נפנה מן המציאות ונצלול אל מעמקי החלומות?"

הבריחה אל החלום באה לידי ביטוי במעבר מסולם פה מינור לסולם המג'ורי המקביל, במעבר ממרקם דחוס למרקם אוורירי, בירידה פתאומית בעוצמה ובהרמוניה מעורפלת.

Cl. C
Bn.

"הו, אושר! חלום מתוק ואהוב חובק אותי. ישות זוהרת ושלווה מכוונת את צעדיי."

האושר מתואר בנושא השני, שתחילתו בדילוגים קלים והמשכו בתבניות כרומטיות יורדות העוברות כבמשחק בין כלי הנשיפה מעץ.

Fl.
Cl.

"כמה נפלא! כמה מרוחק נשמע עתה הנושא הראשון של האלגרו."

על גבי תשתית של אוסטינטו חרישי בטימפני מופיע הנושא הראשון כזיכרון רחוק.

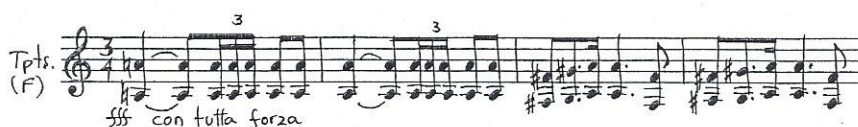
Fls.
Timp.

"הנפש מעמיקה עוד ועוד לשקוע בחלומות. כל האפל והקודר נשכת, הנה האושר!"

נושא חגיגי ומלא הוד בסולם סי מגיור ממחיש את היציאה מן הסבל הקודר אל האושר הזוהר.

"אין זה אלא חלום, והגורל מעיר אותנו בקשיחות..."

"וכך כל החיים הם מעבר מתמיד מן האמת הקודרת לחלומות האושר החומקים. אין מפלט. הגלים הודפים אותנו אנה ואנה עד שהים בולע אותנו. זאת בערך תוכנית הפרק הראשון."

"הפרק השני מבטא את המלנכוליה המשתלטת עליך עם רדת ערב, כשאתה לבדך, עייף בתום יום עבודה, וספר הקריאה שלך נשמט מבינך אצבעותיך מבלי שתבחין בזאת."

נושא שירתי בגון צליל עמום של אבוב סולו במפעם איטי למדי, משרה נימה של תוגה על ראשיתו של הפרק.

"תהלוכה ארוכה של זיכרונות נושנים עוברת בסך. עצוב לחשוב כמה רבים הדברים שכבר חלפו ואינם! ובכל זאת זיכרונות הנעורים חללו מתוקים."

אופיו המלנכולי של הנושא הופך קליל יותר: הוא מושמע בצלילים החם של הצ'לי והבסון, כשהוא עטוף בצלילים בהירים ומהירים ברגיסטר גבוה של כינורות, חלילים וקלרינטים.

Violin I
Violin II
Viola
Violoncello
D. B.

"אנו מתחרטים על העבר, אבל אין לנו לא האומץ ולא הרצון לפתוח בחיים חדשים. אנו יגעים מחיינו. ברצון ננוח קמעא, נשקיף לאחור ונזכור: היו זמנים שבהם פעם דם צעיר בעורקינו והחיים סיפקו לנו את כל שאיוותה נפשנו."

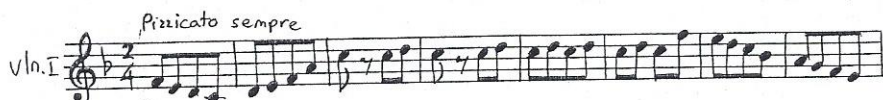
חטיבה חדשה בסולם פה מגיור מציגה נושא במפעם מהיר ובמקצב ריקודי המייצג את זיכרונות הנעורים.

Cl.
mf

"היו גם רגעי צער, אובדן שאין להשיבו. כל זה נשאר הרחק כל-כך בעבר. כמה עצוב, אבל מתוק לשקוע בדברים אלה!"

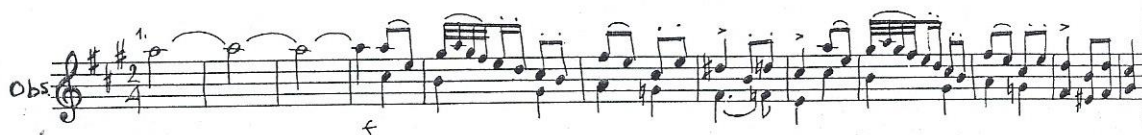
"הפרק השלישי אינו מבטא רגשות מוגדרים. הוא בנוי מערבסקות גחמניות, חזיונות החולפים בדמיונו של אדם שלגם מעט יין... הלך רוחו אינו שמח ואינו עצוב, אין הוא מהרהר בשום דבר. הוא נותן דרור לדמיונו לנדוד לאשר יחפוץ. ואילו זה האחרון, מתחיל לצייר תמונות מוזרות..."

החזיונות החולפים והמוזרים משתקפים בתבניות מלודיות המשוטטות בין הכלים במפעם מהיר, בגון צליל ייחודי וחרגי של פריטה מתמדת בכל כלי הקשת ובסטיות טונליות.

"מבין כל אלה, עולה לפתע בזיכרון תמונת איכר שתוי ושיר רחוב אחד."

מבין צלילי הפריטה בוקע לפתע צליל חודר וממושך באבוב, המוביל אל נושא עליז בסגנון עממי המאופיין בקישוטים מהירי-מקצב.

"צליליה של תזמורת צבאית נשמעים ממרחקים."

"שיר לכתני" צבאי, בצלילים קטועים וחרשיים של כלי נשיפה ממתכת, ממחיש דימוי זה.

"דימויים אלה העוברים במוחנו תלושים מן המציאות. הם מבולבלים, פראיים ומוזרים."

"הפרק הרביעי. אם אינך יכול למצוא בתוך עצמך מקור לשמחה - הבט באחרים. צא אל המון העם החוגג וראה כמו-עיניך כיצד הם נהנים, בהתמכרם בשלמות לרגשות השמחה. זוהי תמונה של שמחת חג עממית."

הפרק הרביעי מתאר את "מסעו הנפשי" של האמן: מנבכי הייאוש התהומי של אדם בודד ורדוף גורל, בוקעת לאיטה תחושה של תקווה, תקווה השואבת את כוחה משמחתם של אחרים. תקווה המאפשרת לו להמשיך לחיות.

בפרק שלושה נושאים המייצגים שני קטבים רגשיים:

בקוטב האחד נמצאים -

- הנושא הפותח את הפרק, המאופיין בלהט, בעוצמה מרובה, במהירות מסחררת, בשעטה באוניסון על-פני שתי אוקטבות יורדות, ובתזמור מלא:

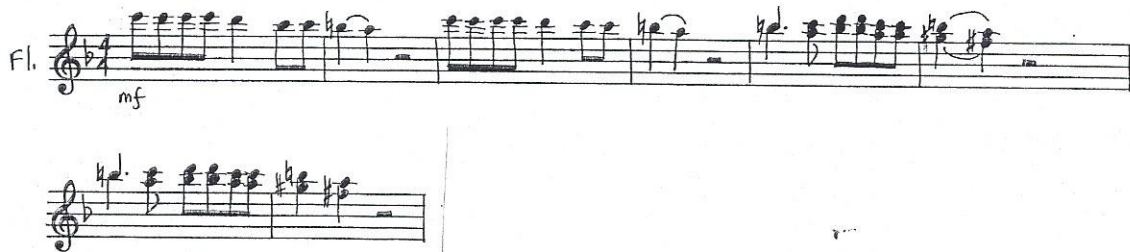
- נושא תרועתי וחגיגי המופיע תדיר בצמידות לנושא הפותח. החגיגות נוצרת מתבניות המקצב החוזרות, מן המרקם ההומופוני ומהתזמור המבריק:

שני נושאים אלה מייצגים ככל הנראה את העם החוגג המתמכר לשמחותיו.

בקוטב השני מוצב שיר עם רוסי בשם "עץ הלבנה".

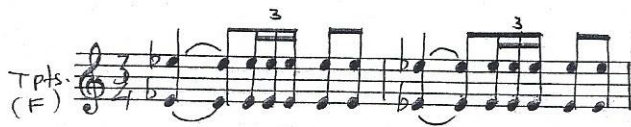
הקווים המלודיים היורדים, הפסוקים המופרדים זה מזה בשתקים ארוכים, סיומות הפסוקים דמויות האנחה, הדינמיקה החרישית והבורדון המלווה מעניקים לנושא זה נימה של תוגה:

לנושא מוסיקלי זה ניתן לייחס משמעויות אחדות:

- נימת התוגה השרויה עליו ותצוגתו בנגינת אבוב סולו, כקוטב מנוגד לרוח הסוערת של הנושאים האחרים בפרק, משייכת אותו לדמותו הנכאה של האמן הבודד.
- עצם היותו שיר עממי מצביעה על הרעיון של הפרק כולו: החיים עתירי השמחה של העם הפשוט הם התשובה ההולמת לאינטלקטואל הסובל.
- לבחירתו של השיר המסוים הזה יש משמעויות נוספת: בפולקלור הרוסי שימש עץ הלבנה כלפידי המגן מפני הרוחות הרעות.

"טרם הספקת להיטמע בשמחת ההמונים וכבר בא הגורל שאינו יודע לאות ומזכיר לך את קיומו."

"האחרים אינם מבחינים בך כלל. הם אינם נותנים בך ולו מבט אחד. הם אינם מבחינים בבדידותך ובעיזבונך. כמה עליזים ושמחים הם כולם! כמה שפר עליהם גורלם בהיות רגשותיהם ישירים ופשוטים כל-כך. עליך להאשים את עצמך בלבד. אל תוסיף לומר כי העולם כולו שרוי בצער. האושר אכן קיים, פשוט וטהור. שמח בשמחתם של אחרים. אחרי ככלות הכול - אפשר להמשיך לחיות."

הדעיכה המוחלטת של "נושא הגורל" והטרנספורמציה שעובר השיר "עץ הלבנה" - ממלנכוליה לשמחה סוחפת - משקפים פסקה זו ממכתבו של צ'ייקובסקי.

המכתב מסתיים במילים הבאות:

"איני יכול לומר לך על הסימפוניה יותר מזאת, ידידה יקרה, מטבע הדברים, התיאור שלי אינו ברור ואינו מספק. אבל כאן טמון ייחודה של המוסיקה הכלית: איננו יכולים לנתח אותה. במקום שהמילים חדלות המוסיקה מתחילה, כדבריו של היינה..."

על היצירה

- לסימפוניה, הכתובה בסולם פה מינור, ארבעה פרקים:
- אנדנטה סוסטנטו - מודרטו קון אנימה
- אנדנטינו אין מודו די קנצונה
- סקרצו
- פינאלה.

נושא "הגורל" הפותח את היצירה משמש מוטו ליצירה כולה. הוא מופיע מספר פעמים בפרק הראשון ולאחר-מכן בפרק הרביעי. בכך הוא מעניק לסימפוניה צורה מחזורית.

מעבר לשותפות בנושא "הגורל" קיים ביצירה קשר תמאטי העובר בין ארבעת פרקי הסימפוניה: מהלך של רצף סקונדות בירידה במנעד של קוורטה (או קווינטה). קשר זה יוצר זרימה ומעבר ישיר בין כל פרקי הסימפוניה ותורם אף הוא לתחושת השלמות של היצירה.

פרק ראשון

הפרק הראשון בנוי בצורת סונטה בתוספת מבוא וקודה. כחומר מוסיקלי עיקרי לפיתוח ולליווי משמש הנושא הראשון של התצוגה. נושא המבוא ("הגורל") חוזר במהלך כל הפרק וממלא שתי פונקציות: מתן אחדות לפרק והפרדה בין החטיבות.

סימני דרך

המבוא - אנדנטה סוסטנטו

המבוא פותח בתרועה מאיימת, בביצוע קרנות ובסונים (נושא "הגורל").

תרועה זו הולכת ומתעצמת עד שהיא מגיעה לשיא. מהצלילים האחרונים של התרועה נמשך מעבר שמוביל בטבעיות אל הנושא הראשון של התצוגה.

התצוגה - מודרטו קון אנימה

הנושא הראשון מתנהל במקצב של ואלס ומהול בעצב. הוא נע בלולאות של מרווחים קטנים וכרומטיים, בפסוקיות קצרות וקטועות שמקצבן חוזר.

Violin (Vln.) score in 9/8 time, featuring a melodic line with a 'p espr.' marking.

החומר התמאטי של הנושא הראשון זוכה להרחבה מסיבית באמצעות טכניקות פיתוח רבות: חזרות; וריאנטים הכוללים שינויי מרקם, תזמור, ארטיקולציה ודינמיקה; היפוכים מלודיים; עיבוד מרקמי פוגאלי; תהליכים ריתמיים של צמצום והרחבה; גזירה של הנושא עד לגרעינו הריתמי ועוד.

חטיבת הנושא הראשון מסתיימת באופן פתאומי, והאווירה הסוערת הופכת להיות בבת-אחת עדינה. קלרינט ובסון מציגים במתיקות ובחינניות מוטיב חדש, מגורי בליווי כלי קשת חרישיים. המהירות מואטת בהדרגה עד לתחילת הנושא השני.

הנושא השני הוא ב-לה במול מינור (במקום במג'ור, כמקובל). אופיו קופצני והוא מוצג על-ידי קלרינט.

Flute (Fl.) and Clarinet (Cl.) score in 9/8 time, featuring a melodic line with a 'p' marking.

ברקע נשמעים ליווי עדין של כלי קשת וארפגי עולה ויורד בוויולות. הארפגי מתפתח למנגינה נגדית עצמאית בעלת אופי שירתי המושמעת על-ידי קבוצת הצ'לי, כשמעליה מבצעים החלילים והאבובים את הנושא השני הקופצני.

Violin (Vcl.) score in 9/8 time, featuring a melodic line with a 'p' marking.

המנגינה הנגדית חוזרת בביצוע חלילים ואבובים וברקע מנוגן הנושא השני על-ידי הבסונים.

נושא שלישי, פסטורלי, בסולם סי מג'ור מוצג על-ידי כינורות בטרצות מקבילות.

הנושא השלישי מלווה על-ידי אוסטינטו בטימפני.

הכינורות נענים על-ידי כלי נשיפה מעץ, המשמיעים גירסה מקוצרת של הנושא הראשון בפיאניסימו.

המהירות מואצת בהדרגה והתפקידים מתחלפים: את הנושא הפסטורלי משמיעים עתה כלי נשיפה מעץ ואת הגירסה המקוצרת של הנושא הראשון משמיעים כלי קשת. אל האוסטינטו של הטימפני מצטרפים הקונטרבסים בפריטה. העוצמה גוברת עד לפורטה-פורטיסימו.

כלי קשת וחליל משמיעים נושא חדש, רחב וחגיגי בסולם סי מג'ור שתחילתו מזכירה את הנושא של פרק הפינאלה מן הסימפוניה החמישית מאת בטהובן (סימפונית "הגורלי"), אך בהיפוך.

המשכו של הנושא (באוניסון) גזור מהנושא הראשון. הנושא החדש חוזר בקרנות. שורה של סינקופות באוניסון של כל התזמורת נותנת תנופה לסיום התצוגה.

חצוצרות המשמיעות את נושא "הגורלי" בעוצמה רבה על גבי דרדור תופים, מכריזות על תחילת חטיבת הפיתוח.

חטיבת הפיתוח

כלי קשת וכלי נשיפה מעץ משמיעים פרגמנטים מתוך הנושא הראשון ומהיפוכו. צ'לי משמיעים פרגמנטים מתוך המנגינה הנגדית העצמאית. כינורות ויולות מפתחים את המנגינה הנגדית, ומובילים בשורה של סקוונצות את המוסיקה לשיא, שאליו מצטרפות החצוצרות המשמיעות את תרועת "הגורל" שלוש פעמים. השיא שאליו הגיעה חטיבת הפיתוח מוביל אל החזרה לתצוגה.

הפריזה

כלי קשת וכלי נשיפה מעץ מנגנים באוניסון את הנושא הראשון בעוצמה רבה על רקע של טרמולו של צ'לי ובסים ודרדור תופים. הסולם אינו מקובל - רה מינור. החזרה על חטיבת הנושא הראשון מקוצרת מאוד.

הנושא השני מופיע גם הוא בסולם רה מינור, והמנגינה הנגדית שהושמעה בתצוגה על-ידי קבוצת הצ'לי מבוצעת כאן על-ידי קרן סולו ואחר-כך על-ידי אבוב.

המנגינה הפסטורלית חוזרת ללא שינוי וכך גם כל שאר התצוגה.

חזרה על נושא "הגורל" בחצוצרות ובכלי נשיפה מעץ בליווי דרדור של תופים מבשרת את תחילת הקודה.

הקודה

חלילים וקלרינטים מציגים נושא שירתי בטרצות.

ברקע נקודת עוגב ב-רה במול ופרגמנטים של הנושא הראשון בעלייה ובירידה.

הסולם חוזר לטוניקה פה מינור. המהירות גוברת. כלי קשת מנגנים את הנושא השירתי בגירסה מהירה וקופצנית שאליה מצטרפת תרועת "הגורל".

לפני סוף הפרק מופיע איזכור של הנושא הראשון בהרחבה ובטרמולו.

הפרק מסתיים בסיום מהיר באוניסון של כל כלי התזמורת על הטוניקה פה.

פרק שני - אנדנטינו אין מודו די קנצונה

הפרק השני מורכב משלוש חטיבות: A B A, ומסתיים בקודה. החטיבה הראשונה בסולם סי במול מינור מבוססת על מנגינה שירתית בסגנון עממי, המורכבת משני חלקים: a ו-b.

החטיבה השנייה בסולם פה מגיור, מבוססת על מנגינה בעלת אופי ריקודי שאף היא בסגנון עממי. הקודה מבוססת על החלק הראשון של המנגינה השירתית.

A חטיבה

אבוב סולו משמיע את חלקה הראשון (a) של מנגינה שירתית בסגנון עממי, המורכבת משני פסוקים המשלימים אחד את האחר. את האבוב מלווים כלי קשת בפריטה.

קבוצת הצילי מנגנת שוב את אותה פריודה בליווי כלי נשיפה.

כינורות וצילי באוניסון מציגים את החלק השני (b) של המנגינה, שהוא רחב ופתוח יותר. מלווים אותם כלי נשיפה בצלילים רחבים ובתבנית מקצבית חוזרת.

מהלך סקוונציאלי עולה מפתח חלק זה של המנגינה, מרחיב אותו ומביא אותו עד לשיא של דחיסות. לאחריו - ירידה הדרגתית. התבנית המקצבית החוזרת בכלי הנשיפה מלווה את כל ההתרחשות.

החטיבה חוזרת בשנית אך בשינויי תזמור ומרקם, המעניקים לה קלילות וזרימה. חלקה האחרון מוביל אל החטיבה השנייה של הפרק.

חטיבה B - פיו מוסו

קלרינטים ובסונים מציגים מנגינה ערנית בעלת אופי ריקודי בסולם פה מג'ור.

כלי קשת באוניסון חוזרים על המנגינה בשינוי קל בלויית מנגינה נגדית כרומטית המושמעת בכלי נשיפה. מיד לאחר-מכן חוזרת המנגינה בהיפוך תפקידים ובעוצמה חזקה.

גשר המהווה מעין חטיבת פיתוח סקוונציאלית קצרה הנשענת על נקודת עוגב, מוביל אל חזרה רבת עוצמה של הנושא, שמהווה את נקודת השיא של הפרק.

גשר נוסף, אף הוא על תשתית של נקודת עוגב וסקוונצות, מביא את החטיבה השנייה לרגיעה, ומוביל חזרה אל המנגינה השירתית.

חטיבה A (השנייה)

כנורות משמיעים את שני פסוקי הפריודה שמרכיבים את החלק הראשון של המנגינה השירתית. כלי נשיפה מעץ מלווים את המנגינה בפרגמנטים שמזכירים את סוף הנושא השני של הפרק הראשון. החלק השני של המנגינה חוזר אך חלים בו שינויים. מעבר ארוך יחסית שכולל פרגמנטים מתוך החלק הראשון של המנגינה ומסתיים בשורה של סקוונצות המושמעות על-ידי קבוצת הצ'לי - מוביל אל הקודה.

הקודה

בסוף סולו משמיע את הפריודה שמרכיבה את החלק הראשון של המנגינה השירתית (ראשו של הפסוק השני מקוצץ). את הבסון מלווים בעדינות כלי הקשת. פרגמנטים מתוך המנגינה מביאים את הפרק השני אל סיומו השלו.

פרק שלישי - סקרצו (פיציקטו אוסטינטו)

במבט כללי בנוי הפרק, בדומה לפרקי סקרצו אחרים, משלוש חטיבות עיקריות: סקרצו-טריו-סקרצו, כשהחטיבה השלישית מהווה חזרה על החטיבה הראשונה.

הפרק מכיל שלושה חומרים תמאטיים שונים:

הראשון מהווה בסיס לחטיבה הראשונה (סקרצו): נושא "האיכר השתוי".

השניים האחרים מופיעים בחטיבה האמצעית (טריו): נושא "שיר הרחוב" ונושא "התהלכה הצבאית". שני נושאים אלה מוצגים בנפרד זה מזה אך בהמשך מובאים בו-זמנית.

המעבר אל חזרת הסקרצו משובץ בשברירים ממנו הוודרים בהדרגה אל הטריו.

הפרק מסתיים בקודה המשלבת בתוכה את שלושת החומרים התמאטיים שתוארו לעיל.

התזמור מהווה את אחד ממאפייניו הבולטים והייחודיים של הפרק. כל אחד מן הנושאים מובא בקבוצת כלים הומוגנית ובהפקת צליל אחידה:

- נושא "האיכר השתוי" - בפציקטו של כלי הקשת, ומכאן כינויו של הפרק.
- נושא "שיר הרחוב" - בקבוצת כלי הנשיפה מעץ.
- נושא "התהלכה הצבאית" - בצלילים מקוטעים וחרישיים של כלי הנשיפה ממתכת וטימפני.

כשם שהחומרים התמאטיים מתערבבים ביניהם במהלך הפרק, כך גם קבוצות הכלים עוברות ממצב של "הפרדת כוחות" לדו-שיח ולהתמזגות.

סימני דרך:

הפרק פותח במנגינה סוחפת ומהירה בסולם פה מג'ור, המושמעת על-ידי כלי קשת בפציקטו ומזכיר מצלולים של תזמורת כלי פריטה רוסית (דומברה).

החטיבה כולה מהווה רצף של אפיזודות קצרצרות וסימטריות שכל אחת מהן חוזרת פעמיים. המלודיות השונות עוקבות זו אחר זו בתנועה מוטורית ללא הפוגה, ונוודות מעלה ומטה בין כלי הקשת השונים ובין סולמות שונים.

מנוחה רגעית על צליל ארוך של האבוב מכריזה על תחילת החטיבה השנייה. הצביון העממי-הרוסי מודגש כאן באופן מיוחד על-ידי שתי מנגינות:

א. מנגינה ראשונה בעלת אופי ריקודי, הנשמעת כמו "שיר רחוב" עליו, מופיעה בפעם הראשונה באבוב ובהמשך עוברת לכלים אחרים תוך צבירת עוצמה ואינטנסיביות.

המלודיה מעוטרת בקישוטים והתזמור מזכיר את צלילי ה"גרמושקה" הרוסית (מעין אקורדיון). הקטע כולו קצר ובנוי משלוש חטיבות. הראשונה והשלישית חוזרות, ואילו האמצעית מהווה מעין חטיבת פיתוח.

ב. מנגינה שנייה, "תהלוכה צבאית" עליזה, מושמעת על-ידי כלי נשיפה ממתכת בליווי טימפני ותרועת פיקולו. הנושא של המנגינה הוא מעין וריאנט ריתמי של נושא החטיבה הראשונה של הפרק.

המשפט הראשון של נושא "התהלוכה הצבאית" מופיע פעמיים, ובהמשך שתי המנגינות של החטיבה השנייה מושמעות זו על גבי זו כשהן יוצרות מרקם קונטרפונקטי.

שברירים מתוך מנגינת ה"פיציקטו" של החטיבה הראשונה משתרבים אל תוך המרקם, תחילה בכלי נשיפה ולאחר-מכן בכלי הקשת, ומובילים בהמשך אל חזרה מדויקת של החטיבה הראשונה.

קודה: פרגמנטים מכל הנושאים מופיעים בזה אחר זה בעוצמה חזקה עד לארפג'ו שזורם לתוך האקורד פה מגיור, ומסיים בפיאנו-פיאניסימו את הפרק.

פרק רביעי - פינאלה

הפרק הרביעי מבוסס על שני היגדים מוסיקליים המנוגדים זה לזה בכל מרכיביהם. האחד הוא מעין הכרזה סוערת חגיגית ונמרצת, ואילו האחר הנו שיר עם שקט ונוגה.

במהלך הפרק מופיעים היגדים אלה לסירוגין. ההיגד ההכרזתי חוזר ללא שינוי (בסולם הפרק - פה מגיור), כשהוא צמוד לנושא חגיגי ותרועתי. חזרות אלה, המשמשות מעין ריטורנלי, מקנות לפרק מאפיינים של צורת רונדו. בין הופעותיו של הריטורנלו, מופיעות חטיבות ביניים המהוות סדרות של וריאציות על נושא שיר העם. לעומת החטיבות הקבועות המבוססות על נושאי "ההכרזה" ו"התרועה", עובר נושא "שיר העם" טרנספורמציות טונליות, ריתמיות, של גוון ושל מרקם, המשנות את אופיו. לקראת הסיום עובר נושא זה שינוי קיצוני המעניק לו אופי סוער בדומה לנושא "ההכרזה".

סימני דרך

הפרק פותח במעין הכרזה: צליל ממושך וגבוה מתפרק אל תוך פרץ צלילי כלי קשת וכלי נשיפה מעץ, ומתגלגל נמרצות כלפי מטה במנעד של שתי אוקטבות.

The image shows two staves of musical notation. The first staff is labeled 'vln.' and the second staff is labeled 'ff'. The music is written in a single system with a key signature of one flat and a 4/4 time signature. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat. The second staff begins with a bass clef and a key signature of one flat. The music consists of a series of notes and rests, with a dynamic marking of 'ff' at the beginning of the second staff.

נושא קצר ואינטנסיבי זה בנוי משתי פראזות שכל אחת מהן מסתיימת בהבזקים רועמים של טימפני ומצלתיים. שתי הפראזות מהוות חזרה האחת על רעותה למעט בסיום: הראשונה מסתיימת בפה מגיור בעוד שהשנייה מעבירה אותנו לדו מגיור.

תחילתה של תשתית אוסטינטי חרישית מבשרת את הופעת הנושא השני בסולם לה מינור, נושא בהלך רוח נוגה המנוגד לחלוטין לקודמו. כזכור נושא זה מבוסס על שיר עם רוסי.

פסוקי המלודיה המושמעים בכלי נשיפה מעץ, מופרדים זה מזה על ידי הפסקות שאל תוכן משורבבים קטעי סולמות מהירים בכלי הקשת.

גשר המבוסס על סיומת הפסוקים וקטעי הסולמות מתעצם ומוביל אל חזרה מדויקת ומלאה של הנושא הראשון.

נושא חדש וחגיגי המהווה המשך ישיר לנושא הראשון מושמע על-ידי כל התזמורת. נושא זה מתפתח אל תוך קודטה קצרה, המביאה את חטיבת התצוגה אל סיומה הברור בסולם פה מג'ור.

החטיבה הבאה של הפרק מבוססת על נושא "שיר העם", הנשמע שוב ושוב בווריאציות ובפיתוח. ארבע הופעותיו הראשונות שומרות על קרבה גדולה לנושא כפי שהוצג לראשונה, תוך שהן בונות תהליך של התעצמות וסערה באמצעות שינויים בתזמור, בדינמיקה ובמרקם.

בהופעותיו האחרונות מתרחק "שיר העם" מן הגרעין התמאטי ודומה יותר לתהליך פיתוח מאשר לווריאציות. הופעות אלה יוצרות גל נוסף של התעצמות לקראת שיא.

הופעה ראשונה: המלודיה מופיעה באוניסון באבוב ובבסון, עם "מילוי ההפסקות" בפעימות פיציקטו חרישיות בכלי הקשת.

הופעה שנייה: המלודיה מעובה בהכפלה בטרצות בזוגות של כלי נשיפה מעץ (חלילים, קלרינטים ובסונים), ומלווה בריצה סולמית של כלי קשת.
 "מילוי ההפסקות" - בצלילי קרן ופיגורציות סולמיות בכלי הקשת הנמוכים.

Musical score for Flute (Fls.) and Violins & Double Basses (Vcls. & D.B.). The score is in 4/4 time and features a melodic line for the flute and a rhythmic accompaniment for the strings.

הופעה שלישית: המלודיה - בקרן הנתמכת בטרומבונים וטובה - מושמעת על רקע "זמזום" כלי הקשת הגבוהים ה"מטפסים" מעלה מעלה בסולמות.
 "מילוי ההפסקות" - במצלולים דיסוננטיים החוזרים על עצמם במקצב של שלשונים.

Musical score for Flute (Fls.) and Horns (Hrns. (F)). The score is in 4/4 time and features a melodic line for the flute and a rhythmic accompaniment for the horns.

הופעה רביעית: המלודיה רועמת בפורטה-פורטיסימו בטרומבונים, טובות וקונטרבסים על רקע סוער של תנועה מהירה בשברירי סולמות בכיוונים מנוגדים בכל כלי הקשת ובכלי הנשיפה מעץ.
 "מילוי ההפסקות" - במכות מצלתיים חריפות.

Musical score for Brass (Bns., Trb.s. & Tuba) and Percussion (Cymb. & B. Dr.). The score is in 4/4 time and features a rhythmic accompaniment for the brass and percussion.

הופעה שלישית: וריאציה נוספת, עדיין בכינורות, עוברת לסולם דו מג'ור. המלודיה נשענת על קווים כרומטיים יורדים בבס, בעוד שהפיגורציות הערבסקיות בחליל מוסיפות למלא את ההפסקות.

Musical score for Violins I and II, Viola, Violoncello, and Double Bass. The score is in 4/4 time and features a melodic line in the violins and a bass line in the cellos and double basses.

הופעה רביעית: זוהי חטיבת פיתוח סקוונציאלית בקנון המבוססת על הפסוקיות הראשונות של השיר. הנושא עובר תהליכי צמצום וגזירה ושברירי פסוקי מתפשטים בין כל כלי התזמורת תוך שהם צוברים תאוצה ועוצמה.

Musical score for Clarinet in B-flat and Bassoon. The score is in 4/4 time and features a melodic line in the clarinet and a bass line in the bassoon.

הופעה חמישית: מופיעה בשיאו של הגל הקודם. אף היא בקנון של שתי הפסוקיות הראשונות של השיר בכלי נשיפה ממתכת ובכלי ההקשה הנמוכים. שאר התזמורת גועשת סביב בשברירים מתוך הנושא.

Musical score for Flute, Horns (3 Trumpets), and Trombones & Tubas. The score is in 4/4 time and features a melodic line in the flute and a bass line in the trombones and tubas.

הופעה חמישית: נשענת על שתי הפסוקיות הראשונות של השיר בלבד. המלודיה הנשמעת בחלילים ובאבובים מועברת בסקוונצות לסולמות שונים. "מילוי ההפסקות" - בתבנית עדינה בכלי הקשת.

הופעה שישית: זוהי למעשה חטיבת פיתוח נרחבת וסוערת המבוססת אף היא על הפסוקיות הראשונות של נושא השיר. התבניות עוברות תהליכי צמצום והרחבה ושזורות זו בתוך זו במרקם עשיר בכל התזמורת. בסיומה של הופעה זו - גשר המעביר אותנו חזרה אל הנושא הראשון.

הנושא הראשון ה"הכרזתי", בגירסתו המחוברת אל הנושא השלישי ואל הקודטה, מופיע במלואו.

לאחריו, סדרה חדשה של הופעות וריאציוניות של נושא השיר.

הופעה ראשונה: המלודיה באוניסון בקבוצות הכינורות מאופיינת ב"אנחות" של סקונדות קטנות בירידה. "מילוי ההפסקות" - בקרנות, במשולש ובכלי הקשת הנמוכים.

הופעה שנייה: ללא שינוי, למעט תוספת של ערבסקות מהירות בנימה מזרחית בחליל, הבאות למלא את ההפסקות.

אל תוך החלל הצלילי מתפרץ נושא "הגורל" בתרועה רמה של כלי הנשיפה. הוא נקטע ודועך בהדרגה אל קול דממה דקה.

על רקע נקודת עוגב על צליל הדומיננטה (דו) חלה התעוררות הדרגתית המבוססת על הנושא השלישי, ומובילה אל הופעה נוספת ונמרצת של נושא ההכרזה מתחילת הפרק.

לאחריו נכנסים לסחרור קדחתני וסוחף קרעי הנושאים השונים של הפרק.

הפרק מסתיים בסדרת אקורדים רועמים.